

Sveriges Kvinnolobbys yttrande över betänkandet Transpersoner i Sverige (SOU 2017:92)

Sammanfattning

Sveriges Kvinnolobby tackar för möjligheten att få yttra sig över betänkandet Transpersoner i Sverige (SOU 2017:92). Vi tar inte ställning till om en ny utredning behöver tillsättas för att undersöka om ett tredje juridiskt kön ska införas, men avstyrker förslaget om att låta utreda införandet av könsneutrala personnummer. Bakgrunden till våra ställningstaganden är en oro för att dessa åtgärder kan försvåra för många jämställdhetsinsatser och i synnerhet för könsuppdelad statistik som är en förutsättning för allt jämställdhetsarbete. Om dessa utredningar ändå skulle tillsättas behöver en utgångspunkt vara att särskilt beakta konsekvenserna för jämställdhetsarbetet samt undersöka om andra, alternativa lösningar för bättre inkludering av icke-binära personer kan införas parallellt med könskodade personnummer och ett jämställdhetsarbete som synliggör olika villkor och förutsättningar för olika grupper av flickor och pojkar, kvinnor och män.

Vidare tar Sveriges Kvinnolobby inte ställning till om en nationell handlingsplan för arbetet med HBTQI-personers rättigheter behöver tas fram. Om så ändå skulle göras, vill vi påminna om vikten av att ett tydligt och genomgående jämställdhetsperspektiv. Vidare avstyrker vi förslaget om att placera ett samordnande ansvar för arbetet med transpersoners rättigheter på Jämställdhetsmyndigheten. Dess uppdrag behöver fortsatt vara koncentrerat till att samordna, verkställa och följa upp jämställdhetspolitiken och inget annat.

Sveriges Kvinnolobby är kritisk till att utredningen sin intersektionella ambition till trots saknar ett genomgående jämställdhetsperspektiv och återkommande förordar könsneutralitet. Detta strider mot strategin för jämställdhetsintegrering som kräver att skillnader i livsvillkor och möjligheter mellan kvinnor och män, flickor och pojkar, alltid ska belysas, analyseras och åtgärdas. Att så inte sker i utredningen samt att flera av dess förslag förespråkar motsatsen är en allvarlig brist.

Diskussionen om målkonflikterna mellan jämställdhetsarbetet, som går ut på att kvinnor och män ska få samma makt att forma samhället och sina egna liv, och arbetet med transinkludering, som ofta handlar om att omdefiniera eller neutralisera könskategorierna kvinna och man, behöver fördjupas. Det är viktigt att både aktörer med expertis inom jämställdhet och aktörer med expertis inom transinkludering bjuds in att bidra med sin kompetens, sina erfarenheter och sina förslag så att lösningar som skapar en bättre och mer rättvis framtid för så många människor som möjligt kan hittas.

Bristande jämställdhetsperspektiv

Alla statliga utredningar är ålagda att analysera sina förslag ur ett jämställdhetsperspektiv och redogöra för vilka konsekvenser förslagen får för kvinnor respektive män och för jämställdheten i Sverige. I en utredning om transpersoners rättigheter där flera av förslagen tangerar det praktiska jämställdhetsarbetet är detta särskilt viktigt. Trots det saknar utredningen ett genomgående

jämställdhetsperspektiv. I vissa fall synliggörs skillnader mellan kvinnor och män i statistik som utredningen redovisar, men analysen av vad skillnaderna beror på saknas. Istället för att i enlighet med sitt direktiv redovisa hur de lagda förslagen kan bidra till uppfyllandet av de nationella jämställdhetspolitiska målen, kritiserar utredningen målen för att vara allt för binära.

Avsaknaden av ett jämställdhetsperspektiv är särskilt anmärkningsvärd då utredningen har en intersektionell ambition. Återkommande lyfts hur olika diskrimineringsgrunder som ålder, funktionsvariation och födelseland samspelar med varandra utan maktordningen mellan kvinnor och män tas upp. De skillnader i livsvillkor och den ojämställdhet som könsmaktsordningen leder till förblir därmed osynlig.

Sveriges Kvinnolobby anser att detta är en allvarlig brist hos utredningen. Transpersoner drabbas precis som alla andra grupper av det ojämställda samhällets konsekvenser. Det är troligt att transpersoners ohälsa och särskilda utsatthet förstärks av kvinnors underordning och samhällets snäva könsroller. Åtgärder för ett mer jämställt samhälle med friare könsroller skulle vara mycket viktiga för att förbättra transpersoners liv och villkor i Sverige. Att utredningen inte lyfter denna dimension innebär att en viktig pusselbit saknas.

Könsneutrala förhållningssätt strider mot strategin för jämställdhetsintegrering. Sveriges Kvinnolobby oroas av att utredningen utan att problematisera återkommande förespråkar könsneutrala förhållningssätt som ett sätt för olika verksamheter att inkludera transpersoner. Detta görs både i utredningens förslag, problembeskrivningar och resonemang. Att utelämna jämställdhetsperspektivet står direkt i strid med strategin för jämställdhetsintegrering som slogs fast av Sveriges riksdag 1994, av FN året därpå och av EU 2009.

Bland annat lyfter utredningen den kritiserade handledning för HBTQ-kompetent jämställdhetsarbete som tagits fram av Nationella sekretariatet för genusforskning (2017) som ett positivt exempel. Handlingen uppmanar till exempel till att ersätta formuleringar om "kvinnor", "män", "flickor" och "pojkar" med begreppet "personer oavsett kön". Men att använda sådana formuleringar är inte bara ett osynliggörande av kön, utan även av ojämställdhet och samhällsproblem så som löneskillnader mellan kvinnor och män, mäns våld mot kvinnor och pojkars svagare skolresultat.

Att undvika könsneutrala formuleringar så som "medborgare", "invånare", "person", "individ", "arbetslös" och "sysselsatt" är grundläggande i arbetet med jämställdhetsintegrering. Det gäller i styrning och ledning av olika verksamheter så väl som i det praktiska arbetet. Styrdokument, från mål till uppföljning, ska vara bekönade för att stödja förtroendevalda, chefer och medarbetare att leda och utveckla samhället i jämställd riktning. På den praktiska nivån i olika verksamheter är det också viktigt att beköna arbetet för att säkerställa bästa möjliga kvalitet. Ett exempel är hälso- och sjukvården. Där bidrar en könsneutral styrning och uppföljning till sämre vård för framförallt kvinnor, eftersom mäns sjukdomar och symptom länge har varit norm i hälso- och sjukvården.

Sveriges Kvinnolobby menar att könsneutrala formuleringar inte heller är en effektiv metod för att komma åt diskrimineringen av minoriteten transpersoner. Vad som krävs är som inom alla andra politikområden, tydliga målsättningar och riktade insatser för särskilda grupper där så behövs. För att komma åt exempelvis ohälsan inom gruppen transpersoner krävs en riktad satsning för just denna grupp.

Samordningen av HBTQI-arbetet måste jämställdhetsintegreras. Sveriges Kvinnolobby ser ett stort behov av att stärka arbetet för HBTQI-personers rättigheter på nationell nivå, men vill inte ta ställning till upprättandet av en särskild handlingsplan för detta ändamål. Vi vill dock varna för att en central samordning av arbetet för dessa gruppers rättigheter och inkludering kan leda till en sammanblandning som försvårar snarare än underlättar det viktiga arbetet. Det finns stora skillnader mellan den diskriminering som homo- och bisexuella kvinnor och män, respektive trans-, queer- och intersexpersoner möter. Homo- och bisexualitet handlar om sexualitet, det vill säga vilket kön personer är attraherade av, medan de sistnämnda bokstäverna samlar personer med könsöverskridande identitet eller uttryck. De olika grupperna har med andra ord olika behov. Om en gemensam handlingsplan för arbetet ändå tas fram måste de olika grupper som ingår behandlas för sig och skillnaderna mellan homo- och bisexuella kvinnor och män samt mellan transkvinnor och transmän konsekvent synliggöras och åtgärdas i enlighet med strategin för jämställdhetsintegrering. Det är viktigt att utifrån ett intersektionellt perspektiv visa hur olika maktordningar samspelar och påverka transkvinnor respektive transmän såväl som för bi- och homosexuella kvinnor respektive män i samhället, likväl som i HBTQI-arbetet.

Sveriges Kvinnolobby grundar här sina ställningstaganden på erfarenheter av hur sammanslagningen av olika lagstiftningar och ombudsmän till en gemensam diskrimineringslag och diskrimineringsombudsman har påverkat jämställdhetsarbetet och arbetet mot diskriminering på grund av kön. Snart tio år efter sammanslagningen är det tydligt att det strukturella och normativa arbetet för ett jämställt samhälle har bromsats på grund av den organisatoriska förändringen. Låt oss inte begå samma misstag igen.

Ett samordningsuppdrag bör inte läggas på Jämställdhetsmyndigheten

När det gäller hur arbetet för HBTQI-personers rättigheter i övrigt ska organiseras avstyrker Sveriges Kvinnolobby med eftertryck utredningens förslag om att Jämställdhetsmyndigheten ska få ett samordnande ansvar. Vi menar att Jämställdhetsmyndighetens uppdrag ska vara att samordna, verkställa och följa upp jämställdhetspolitiken och inget annat.

Kvinnorörelsen har i många år kämpat för att jämställdhet i likhet med andra politikområden ska få en verkställande myndighet och dess arbete har alldeles nyligen kommit igång. Att ge myndigheten ansvar för ytterligare ett politikområde skulle vara mycket olyckligt. Utredningens argument om att arbete kring könsidentitet och könsuttryck handlar om kön och därför skulle ha mycket gemensamt med jämställdhetsarbetet haltar och visar på en bristande förståelse för jämställdhetsintegrering som strategi. Jämställdhet som politikområde handlar inte om kön i sig, utan om att identifiera och åtgärda skillnader mellan kvinnors och mäns livsvillkor.

Jämställdhetsmyndigheten ska arbeta intersektionellt och väga in hur bristen på jämställdhet samspelar med andra maktordningar. Att förlägga arbetet för HBTQI-personers inkludering på Jämställdhetsmyndigheten skulle ge detta arbete en märklig särställning bland andra diskrimineringsgrunder som myndigheten ska belysa med jämställdhet som utgångspunkt. Exempelvis ligger inte frågor om diskriminering på grund av etnicitet eller funktionsnedsättning på Jämställdhetsmyndighetens bord, trots att detta är frågor som ofta samvarierar med jämställdhet på så sätt att kvinnor inom dessa grupper är särskilt utsatta.

Det är också tydligt att det ibland uppstår målkonflikter mellan arbetet för transinkludering, som ofta förespråkar ett könsneutralt förhållningssätt, och jämställdhetsarbetet vars utgångspunkt är att beköna alla delar av alla verksamheter, processer och beslut (se s. 2). Det finns redan idag tecken på att Jämställdhetsmyndigheten har svårt att behålla sitt fokus på jämställdhet när man även ska

arbeta transinkluderande. Till exempel har myndigheten i sin utlysning om projektbidrag för kvinnors organisering och jämställdhetsprojekt börjat efterfråga vilken "könsidentitet" projektens målgrupper har istället för att som tidigare efterfråga "kön". Det betyder att myndigheten på eget initiativ har gjort en ny tolkning av förordningen (2005:1089) om statsbidrag för kvinnors organisering. Förordningen säger att anslaget till kvinnors organisering ska gå till kvinnors organisationer vilket definierats som organisationer vars medlemsbas utgörs av minst 75 procent kvinnor, det vill säga personer som har kvinna som juridiskt kön. Men om anslaget istället för kvinnors organisationer ska gå till organisationer som samlar personer med kvinnlig eller annan könsidentitet så innebär det att det inte längre säkerställs att bidragen just gynnar just kvinnors organisering. I en tid då många kvinnoorganisationer har svårt att klara sin ekonomi och upplever ett krympande utrymme är detta mycket oroande. Istället för att på eget bevåg omdefiniera tolkningen av kön borde särskilda anslag instiftas för projekt som stärker icke-binäras och transmäns inkludering och rättigheter. (Läs mer om Jämställdhetsmyndighetens statistikinsamling på s. 6.)

Med tanke på den motsättning som finns mellan transinkludering och jämställdhetsintegrering och på att Jämställdhetsmyndigheten redan idag har svårt att arbeta parallellt med dessa båda perspektiven vore det obetänksamhet samordna dessa arbeten hos denna myndighet. Ett bättre alternativ är att göra som utredningen föreslår i andra hand, det vill säga att ge ett samordningsuppdrag till Diskrimineringsombudsmannen, DO.

Utredning om ytterligare juridiska kön måste beakta konsekvenser för jämställdhetsarbetet

Sveriges Kvinnolobby tar inte ställning till frågan om en utredning bör tillsättas för att undersöka möjligheten att införa ett tredje juridiskt kön. Vi vill dock lyfta vikten av att en sådan utredning, i det fall den genomförs, får i uppdrag att särskilt undersöka vilka konsekvenser en ytterligare könskategori skulle innebära för jämställdhetsarbetet. Här vill vi lyfta två grundläggande frågor som en eventuell utredning behöver adressera.

1. Vad innebär införandet av ett tredje juridiskt kön för arbetet med könsuppdelad statistik?

Könsuppdelad statistik är grundläggande för jämställdhetsarbetet och hjälper samhället upptäcka och åtgärda skillnader i livsvillkor mellan flickor och pojkar, kvinnor och män. Att all officiell individbaserad statistik ska vara könsuppdelad om det inte finns särskilda skäl mot detta slås fast i statistikförordningen (2001:100). Denna förordning har haft avgörande betydelse för jämställdhetsutvecklingen i Sverige.

För att kunna ta ställning till inrättandet av ett tredje juridiskt kön måste en utredning först besvara hur denna förändring skulle påverka arbetet med könsuppdelad registerstatistik och ovan nämnda statistikförordning. Det behöver undersökas om den könsuppdelade statistiken skulle kunna användas på samma sätt och ha samma legitimitet som idag om en tredje kategori som endast omfattar ett fåtal procent av befolkningen infördes jämte kategorierna kvinna och man som omfattar (i stort sett) halva befolkningen vardera.

Andra relevanta frågor handlar om ifall ett tredje kön skulle kunna leda till att statistikinsamlade instanser oftare finner ett giltigt skäl att inte könsuppdelade sina data. Att utredningen påpekar att statistikinsamlare generellt bör beakta proportionaliteten vad gäller krav på att ange kön i officiella dokument och ifrågasätter att kön ibland samlas in i onödan (s.463, s. 541) visar att vår oro är befogad.

Ur ett intersektionellt perspektiv är det också viktigt att ta reda på vilka konsekvenser ett tredje kön får för möjligheterna att med kön som övergripande och genomgående indelningsgrund bryta ned statistik på variabler så som ålder, funktionsvariation, födelseland med mera. Den sistnämnda frågan blir än viktigare för lokala och regionala undersökningar där befolkningsunderlaget från början är litet. Här finns sannolikt såväl praktiska som ekonomiska konsekvenser att belysa.

I dessa svåra avvägningar ryms också frågan om hur och av vem juridiskt kön ska avgöras. Om tillhörighet till ett tredje kön ska avgöras genom självidentifikation, vilket utredningen tycks förespråka, så innebär det att kategorierna som den könsuppdelade statistiken bygger på går att välja och välja bort. Det skulle få stora konsekvenser för statistikens validitet, reliabilitet och legitimitet vilka måste övervägas av en utredning.

Ytterligare en följdfråga handlar om ifall det finns en gräns för hur många juridiska kön det kan finnas. Om ett tredje kön införs, skulle det i så fall innebära att det i framtiden kan bli aktuellt med ännu fler könskategorier för att även personer som inte upplever att de passar in i någon av de tre kategorierna ska få en rättmätig juridisk könstillhörighet? Och om könskategorierna skulle bli fler och mer flytande, vad skulle det i så fall innebära för arbetet med könsuppdelad statistik? Dessa frågor kan tyckas långtgående, men ställs mot bakgrund av att utredningen i ett avsnitt om insamling av statistik hänvisar till RFSL:s rekommendation om att frågor om kön bör ha så många som fem svarsalternativ (s.463).

2. Vad innebär införandet av ett tredje juridiskt kön för arbetet med att motverka genussystemet?

FN:s Kvinnokonvention uppmanar länder att arbeta för att förändra mäns och kvinnors sociala och kulturella beteendemönster för att därmed avskaffa fördomar samt seder och bruk som grundar sig på föreställningen om det ena könets underlägsenhet eller på stelnade roller för män och kvinnor (artikel 5).

Ett viktigt steg för jämställdhetsarbetet i Sverige var insikten om genus, det vill säga de stereotypa roller människor fostras in i och genussystemet som upprätthåller dessa roller på samhälls nivå (Hirdman, SOU 1990:44). Jämställdhetsarbetet syftar till att bryta den hierarkiska ordningen mellan könen och till att utplåna de snäva roller som begränsar kvinnors och mäns liv. Målet är att alla människor oavsett kön ska vara fria att leva sina liv och uttrycka sig som de själva vill utan att begränsas av föreställningar kring vad som är kvinnligt och manligt.

Dessa utgångspunkter är viktiga att ha med sig in i en utredning om ett tredje juridiskt kön. Det är på sin plats att undersöka vad indelningen i tre kön istället för två skulle innebära för den för jämställdhetspolitiken grundläggande ambitionen att montera ned genussystemet. En viktig fråga är om införandet av ett tredje kön för personer som inte identifierar sig som kvinnor eller män skulle vara en eftergift för genussystemets snäva roller? Det vill säga, är rätt väg att införa ytterligare juridiska kön istället för att utmana, utvidga och befria människor från de snäva könsrollerna kvinna och man?

Frågorna försvåras ytterligare av otydligheten kring hur juridisk könstillhörighet ska avgöras. Om tillhörighet till ett tredje kön ska avgöras genom självidentifikation kan det som sagt

tolkas som att kvinnors underordning i samhället är självvald, vilket riskerar att underminera arbetet för jämställdhet och kvinnors rättigheter. Dessa svåra frågor behöver på djupet diskuteras på ett respektfullt sätt tillsammans med jämställdhetsexperter och personer som har expertis i inom området transinkludering och transpersoners rättigheter.

Inkludera av transpersoner i enkäter utan att tappa bort jämställdheten

Sveriges Kvinnolobby kommer ofta i kontakt med kommuner och andra offentliga aktörer som vill ha stöd i arbetet med att behålla fokus på jämställdhet mellan kvinnor och män i sina undersökningar och samtidigt inkludera icke-binära personer. Vi tillstyrker därför utredningens förslag om att Statistiska centralbyrån (SCB) ska få i uppdrag att ta fram ett stödmaterial i dessa frågor. En viktig utgångspunkt för uppdraget behöver dock vara att stödmaterialen samtidigt ska bidra till att jämställdhetsperspektivet bevaras och stärks. För att så ska ske krävs att SCB:s enhet för jämställdhetsstatistik bjuds in att bidra till arbetet.

Vidare är många av de frågor som vi ovan lyfter när det gäller registerbaserad statistik även relevanta för enkäter och andra undersökningsformer. Många offentliga aktörer har redan idag svårt att få tillräckligt många svarande på enkäter, såsom medborgar- och brukarundersökningar, för kunna dra tillförlitliga slutsatser. För att kunna jämställdhetsintegrera en verksamhet krävs att kön utgör övergripande och genomgående indelningsgrund. Men kön är sällan tillräckligt för att kunna analysera ett statistiskt underlag. Vanligen behöver materialet även brytas ned på exempelvis geografiska områden eller andra diskrimineringsgrunder. För att uppnå tillräcklig reliabilitet skulle det med tre kön krävas en betydligt större grupp respondenter än idag, vilket sannolikt skulle få både praktiska och ekonomiska konsekvenser.

Exempel på viktiga undersökningar som kan drabbas av detta är Arbetskraftsundersökningarna (AKU) och Undersökningar om levnadsförhållanden (ULF). Om kön som indelningsgrund ska omfatta även tredje kön kan det innebära flera svårigheter för dessa undersökningar. Eftersom gruppen som tillhör det tredje könet här kommer att vara liten, i vissa fall kanske inte ens finnas representerad i undersökningens underlag, är risken att resultaten inte kommer att kunna redovisas utifrån kön alls eller redovisas med lägre kvalitet där det blir omöjligt att uttala sig om alla kön som ingår. En kommande utredning behöver undersöka om en sådan utveckling i förlängningen skulle kunna leda till ifrågasättandet av kön som indelningsgrund.

Ytterligare ett problem kan uppstå i undersökningar och enkäter handlar om att det kan bli otydligt vilken typ av kön statistikinsamlaren efterfrågar och som de svarande förväntas fylla i. Detta är ett problem som i viss mån redan existerar eftersom vissa aktörer i ett försök att vara inkluderande har ersatt termen "juridiskt kön" med "könsidentitet". Ett exempel på detta är att Jämställdhetsmyndigheten i sin senaste utlysning av projektbidrag till kvinnors organisering och jämställdhetsprojekt ber de organisationer som söker medel att ange hur många ur deras målgrupp som har "könsidentiteten" kvinna, man eller annan istället för att fråga efter "kön". Detta är problematiskt eftersom så gott som ingen av organisationerna som söker projektbidrag har registrerat sina medlemmars könsidentitet utan enbart kan uttala sig om juridiskt kön utifrån sina medlemmars personnummer. Det enda sättet för dem att ta reda på medlemmarnas könsidentitet skulle vara att fråga varje enskild medlem om just detta, vilket är en omöjlig uppgift att praktiskt genomföra för organisationer som trots små resurser försöker klara av stora samhällsuppdrag. (Läs mer om Jämställdhetsmyndighetens statistikinsamling på s. 3)

Samtidigt som det finns en oro för att arbetet med könsuppdelad statistik riskerar att försvagas med inkludering av ett tredje kön, är det inte heller säkert att det skulle gå att kartlägga och dra

slutsatser om den grupp som skulle omfattas av det tredje könet på grund av att gruppen är så liten. I Ungdomsbarometerns senaste upplaga uppgav exempelvis bara 1 procent av respondenterna att de identifierar sig som icke-binära (2018). Vinsten av inkluderandet av ett tredje kön i enkäter är att icke-binära personer skulle känna sig inkluderade genom möjligheten att välja alternativ som stämmer överens med deras könsidentitet. Detta behöver emellertid ställas i relation till risken att jämställdhetsperspektivet på sikt kan försvagas, samt till att undersökningarna inte i första hand syftar till att skapa en upplevelse av inkludering utan till att på ett tillförlitligt sätt beskriva utvecklingen vad gäller till exempel hälsa, arbetskraftsdeltagande eller någon annan viktig fråga. För att ta reda på information om gruppen transpersoner och deras livsvillkor, ställning på arbetsmarknaden, hälsa med mera behövs undersökningar inriktade på att ta reda på just detta. Här kan mer kvalitativa metoder istället vara att föredra.

Införandet av könsneutrala personnummer skulle skada jämställdhetsarbetet. I utredningens förslag om att utreda införandet av ett tredje juridiskt kön ingår även att undersöka införandet av könsneutrala personnummer. Sveriges Kvinnolobby välkomnar de olika förslag som handlar om att underlätta bytet av personnummer samt efterföljande administrativa problem. Det är av stor vikt att dessa problem åtgärdas. Däremot avstyrker vi förslaget om införande av könsneutrala personnummer eftersom detta skulle försvåra arbetet med jämställdhet och könsuppdelad statistik.

De könskodade personnumren är en av anledningarna till att Sverige hör till världens främsta länder när det gäller jämställdhetsstatistik. Tack vare personnumren kan registerundersökningar enkelt genomföras och analyseras utifrån kön inom forskning samt som en del av myndighetsutövning, styrning, utveckling och uppföljning av verksamheter. De könskodade personnumren är en förutsättning för att Sverige ska leva upp till statistikförordningen och till strategin för jämställdhetsintegrering.

Även om Sveriges Kvinnolobby har stor respekt för de problem som könskodade personnummer innebär för icke-binära personer anser vi att införandet av könsneutrala personnummer skulle få allt för stora negativa konsekvenser för jämställdhetsarbetet. En framtida utredning som undersöker ett tredje kön bör istället få i uppdrag att undersöka eventuella alternativa möjligheter och lösningar för inkludering av icke-binära personer som kan införas parallellt med att de könskodade personnumren finns kvar.

Toaletter och omklädningsrum måste vara trygga för kvinnor och flickor. Utredningen föreslår att statsbidrag ska avsättas för utveckling av transinkluderade miljöer, att skyltar för enskilda toaletter ska vara könsneutrala samt att DO och Boverket ska ta fram en vägledning för transinkluderade toaletter och omklädningsrum. Sveriges Kvinnolobby tar inte ställning till dessa förslag, men vill lyfta vikten av ett tydligt jämställdhets- och kvinnorättsperspektiv i samtliga insatser.

Vi delar utredningens åsikt om att det är ett grundläggande mänskligt behov att få gå på toaletten och att ingen ska behöva uppleva det som hotfullt och farligt att besöka en offentlig toalett. Det är utifrån denna förståelse som kvinnorörelsen har arbetat för att skapa och värna könsuppdelade toaletter och omklädningsrum där kvinnor och flickor kan göra sina behov och klä av sig utan att riskera att möta män och pojkar. En viktig fråga för Sveriges Kvinnolobby har de senaste åren till exempel varit att asylboenden och andra mottagningsanläggningar ska vara könsuppdelade eller ha särskilda zoner för kvinnor. Bristen på könsuppdelade utrymmen på dessa institutioner har gjort att många kvinnor och flickor på flykt har fortsatt utsättas för våld och har tvingats begränsa sina liv för att undvika riskfyllda situationer.

Sveriges Kvinnolobby motsätter sig på intet sätt införandet av fler enskilda toaletter och omklädningsrum. Dessa rum kan ge trygghet och säkerhet för såväl kvinnor som inte vill möta män, som för transpersoner som inte vill välja mellan könsuppdelade alternativ och riskerar att utsättas för trakasserier, våld och annan diskriminering i gemensamma utrymmen.

En fråga som kvarstår även när enskilda toaletter och omklädningsrum har införts, är dock vilka som ska ha tillträde till de könsuppdelade utrymmen, framförallt omklädningsrum, som fortfarande kommer finnas kvar. Om detta ska avgöras av juridisk könstillhörighet eller genom självidentifikation, finns fortsatt risk för att kvinnor och flickor kan möta personer med en penis i sina omklädningsrum. Det gäller särskilt för de många kvinnor och flickor som bär med sig trauman från mäns och pojkars våld eller som kommer från konservativa och religiösa bakgrunder. För dem kan garantin om att aldrig komma i kontakt med en penis i ett utsatt utrymme vara en förutsättning för att överhuvudtaget besöka simhallar och andra idrottsanläggningar.

Ett exempel på problem som kan uppstå kommer från en gymnasieskola i Chicago där en transtjej krävde att få byta om i tjejnans omklädningsrum istället för i ett enskilt omklädningsrum. De andra tjejerna på skolan som tidigare umgåtts med transtjejen som en kille upplevde hennes inträde i omklädningsrummet som obehagligt. Transtjejen hade fortfarande en penis vilket gjorde flickorna otrygga. (Flera nyhetsmedier har skrivit om händelsen, se bland annat [The Daily Caller, 2014-04-12](#), [NBC News, 2018-01-26](#) och [Chicago Tribune, 2018-01-25](#))

Andra exempel kommer från Storbritannien där flera män som våldtagit kvinnor kommit ut som trans i fängelset och begärt att få bli flyttade från mans- till ett kvinnofängelser. Att placera personer som tidigare har varit män och våldtagit kvinnor i kvinnofängelser skapar en stor otrygghet för andra intagna kvinnor som ofta har erfarenheter av sexuellt våld. (Fallen har omtalats i nyhetsrapporteringen, se bland annat [The Independent, 2017-09-06](#), [The Times, 2017-11-19](#) och [BBC, 2017-03-21](#).)

I realiteten är det dock få transkvinnor som ej genomgått kirurgisk könsbekräftande vård som skulle vilja byta om i ett gemensamt omklädningsrum för kvinnor. De flesta skulle troligen själva välja bort detta alternativ som också kan upplevas hotande för deras egen trygghet. Däremot kan tillträde genom självidentifikation också innebära att det blir möjligt för män med ont uppsåt kan ta sig in i könsuppdelade utrymmen såsom damernas omklädningsrum genom att påstå att de är transkvinnor. Detta skulle innebära en stor otrygghet för flickor och kvinnor. Sveriges Kvinnolobby hade önskat att utredningen belyst jämställdhetskonsekvenser av dessa förslag, bland annat genom att diskutera hur kvinnors och flickors såväl faktiska som upplevda trygghet kan garanteras i olika slags utrymmen.

Om DO och Boverket får i uppdrag att ta fram vägledningar för mer transinkluderande miljöer måste ett intersektionellt perspektiv anläggas så att såväl transpersoners som kvinnors och flickors trygghet vägs in. Det är viktigt att inte svenska myndigheter i sin ambition att skapa transinkluderande miljöer samtidigt exkluderar kvinnor och flickor. Här måste en stor försiktighet tillämpas för att inte gå i samma fällor som andra länder.

SRHR-strategin måste jämställdhetsintegreras och inkludera handel med kvinnor. Sveriges Kvinnolobby tillstyrker utredningens förslag om att ta regeringen bör ta fram en nationell strategi för att stärka sexuell och reproduktiv hälsa och rättigheter, SRHR. Att en sådan strategi saknas i dagsläget gör att SRHR-arbetet blir splittrat och oöverskådligt. Särskilt viktigt blir att en sådan strategi har ett tydligt jämställdhets- och kvinnorrättsperspektiv vilket ofta saknas i det arbete som bedrivs idag. En sådan strategi bör också innehålla en tydlig definition av SRHR som utöver rätt till preventivmedel, fri abort, sex- och samlevnadsundervisning och mödra- och förlossningsvård bör

innefatta rätten att inte utnyttjas i prostitution, pornografi och surrogatmödraskap. Detta är brott mot mänskliga rättigheter som även drabbar transpersoner.

Stockholm 2018-03-19

Clara Berglund, generalsekreterare

Sveriges Kvinnolobby

Karlbergsvägen 86A

113 35 Stockholm

Telefon: 08-33 52 47

info@sverigeskvinnolobby.se

www.sverigeskvinnolobby.se